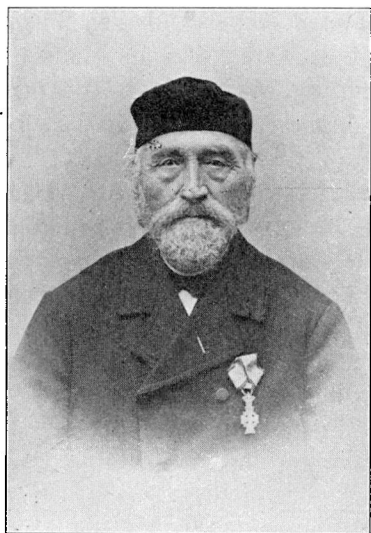

Kristen Madsen i Gammelby.

19. Jan. 1822 — 24. Febr. 1911.

Af Højskolelærer Poul Bjerge, Askov.

Slægt og Ungdom.

„Han var ikke andet end
Menigmand,
og dog en Pryd for sit
Fædreland.“

SAADAN sang vi i sin Tid om en af vore Helte fra 64. Det passer ogsaa saa udmærket til Kristen Madsen. Han var en jævn Gaardmand i Gammelby, stille i sin Færd, beskeden i sit Væsen, aldrig fremtrædende, altid den, der tog et Arbejde op, naar det blev lagt for ham.

Mange af den Slags Mænd giver et Folk Sundhed og Kraft.

Han er født 19. Januar 1822 i Aakjærhus paa Eghølt Mark i Lejrskov Sogn. Hans Fader hed Mads Christensen Emborg, og hans Fader igen Christen Madsen Emborg. Christen Madsen var fra Nørre Skjoldborg i Thy. Men da han skulde i Kongens Tjeneste, rømte han derfra og kom her til vore Egne. Han kom til at tjene paa Emborglund i Gjesten, der nu hedder

Røjlund. Derfra fik han Navnet Emborg. Det gik i Arv til Søn og Sønnesøn; men da Kristen Madsen blev voksen, kastede han det Navn bort; han vilde ikke have et Navn anderledes end andre Bønderfolk. Kristen Madsens Moder hed Mette Christensdatter. Hun var en Smededatter fra Højrup i Lejrskov Sogn. Faderen var født 1793, Moderen 1786. De blev viet 11. Oktober 1817. De fik 3 Børn: Gjertrud, født 9. April 1818. Hun blev gift med Jesper Andersen Smed og fik sit Fødested paa Egholt Mark. Kristen Madsen, som vi skal høre mere om, og Maren, født 10. April 1836, gift med Bygmester Jeppe Berg i Højrup i Lejrskov Sogn.

Kristen Madsen voksede saa op i Egholt. Han var en opvakt og begavet Dreng, var en af de flittigste i Skolen. Da han var otte Aar, gav Læreren ham en Slags Flids-Diplom, som Læreren selv havde tegnet. Det var en springende Hjort under et Træ omgivet af en Krans. Det var med Farve, meget naivt, men egentlig ganske kønt. Underneden stod:

„En Hjort. Tilegnet Christen Madsen for hans i Aaret 1830 viste Flid, Fremgang og anstændige Opførsel som Skole-Elev.

Egholt Skole den 1. November 1830.

N. P. Struer.“

Det har vist været Meningen, det skulde sættes i Glas og Ramme og pryde Hjemmet og fortælle fremmede, hvilken flink og dygtig Dreng Kristen Madsen var. Der foreligger en to—tre lignende Diplomer, det sidste, da han gik ud af Skolen, saa man ser, han fortsatte, som han begyndte.

Vi er tilbøjelige til at rynke lidt paa Næsen ad den Tids Skolevæsen, men hvem der vilde, kunde virkelig

lære noget. Præsten skrev i Kristens Skudsmaalsbog, at han havde udmærket gode Kundskaber. Og ser vi paa hans Breve, ser vi, at han ikke alene har lært at skrive en smuk og tydelig Haand, men kan gøre Rede for sine Tanker i et naturligt og letflydende Sprog og uden synderlig flere Fejl, end der findes i ethvert Brev, der er skrevet lidt raskt.

Et Vidnesbyrd fra hans Drengetid foreligger i et Brev fra Lærer K. Ottosen i Søvind. Kristen Madsen havde truffet denne Lærers Broder paa Lazarettet i Flensborg. Han havde været dødssyg, men var nu i god Bedring, men kunde dog ikke selv skrive, og saa skrev Kristen Madsen til Broderen om ham. Disse Ottosen'er var lidt i Familie med Kristen Madsen, og de var gode Barndomsvenner. Saa er det, K. Ottosen skriver til Kristen Madsen og takker ham og skriver videre:

„Husker Du, hvorledes vi byggede Fæstninger og førte Krige? Og, ak! Hvor sørgeligt gik ikke disse Barndomsdrømme i Opfyldelse. Vi byggede Huse og Møller og Skibe. Vinden og Vandet ødelagde dem. Er det ikke siden gaaet ligedan med vore Planer og Forhaabninger? Ja, Barndommen var skøn.“

Han havde Lyst til at komme ud at se sig om, og det lykkedes da ogsaa for ham. Navnlig var det Byerne, der drog ham. Kolding var den nærmeste Købstad. Dér kom han tit, og hvad der optog ham mest dér, det var Slotsruinen. Da han var tolv Aar, gjorde han en Tur til Flensborg. Det var en stor og dejlig By. De store Skibe i Havnen gjorde stærkt Indtryk paa ham. Aaret efter var han i Ribe. Han beundrede Domkirken baade for sin Størrelse og Skønhed. Samme Aar i Christiansfeld i Besøg hos hans

Faster. I Haderslev var han ogsaa en Gang. Her glædede han sig særlig ved den store og dejlige Frue Kirke. Et Par Gange var han med Faderen i Vejle. Alt var som store Oplevelser for ham. Han havde aabne Øjne og et aabent Sind og fik meget ud af disse Ture.

I 1838 blev hans Fader syg. Det var Vattersot, han led af. Lægerne kunde ikke hjælpe ham. 1. August 1839 døde han. Der blev holdt Skifte efter ham. Alt blev vurderet. Kristen Madsen blev tillagt 70 Specier, hans Søstre hver 35. I den Tid arvede en Datter kun halvt mod en Søn.

Han var en Tid hjemme hos Moderen, men i Sommeren 1841 afstod hun Stedet til sin ældste Datter, der blev gift med Jesper Andersen fra Vamdrup, der var Smed. De skulde give Moderen en aarlig Aftægt, Kristen Madsen 150 Rigsdaler Courant, og den yngste Søster 50 Specier, en Kiste, en Seng og gøre hendes Bryllup.

Saa tog Kristen Madsen ud at tjene. Det første Aar fik han 12 Rdl., det andet 13½. 1843 var han paa Session og blev udtaget til Dragon. Samme Aar havde han en mere uhyggelig Oplevelse. En Kone, som havde forgivet sin Mand, blev halshugget paa Lejrskov Mark. Kristen Madsen var med at slaa Kreds om Retterstedet, saa den store Folkemængde kunde holdes paa Afstand.

Det meste, jeg her har fortalt, er efter Kristen Madsens Optegnelser. Nu lader jeg ham selv fortælle om sin Soldatertid:

„1843 den 28. September blev jeg udskreven til at tjene Kongen. Jeg skulde være Dragon i Aarhus. Om Mikkelsdag flyttede jeg til Anders Smed i Egholt

og var dér, til jeg den 12. December mødte i Aarhus paa Dragonskolen. Det var en stræng Skole især om Vinteren. Den 1. April fik vi Skoleeksamen, og de sidste Dage i Juli fik vi tredje Eksamen. Jeg kom til 3. Eskadron. Det gik mig meget godt hele Tiden. I September Maaned mødte vi til Mønstring paa Hedensted Hede ved Horsens. Her var 3. Regiment, som jeg stod ved, og 5. og 6. Dragonregiment, ialt en 500 Kavalerister, omtrent 4000 Infanterister og 12 Feltkanoner. Mønstringen varede i fjorten Dage. Baade Kongen, Kronprinsen og Dronningen og mange høje Adelsmænd var der i denne Tid. Kongen og Dronningen boede paa Herregaarden Boller, Kronprinsen paa Ussinggaard, og vor Brigade-General Chr. L. von Castenschiold i Hatting Præstegaard. Jeg blev udnævnt til at være Ordonnans for Brigadegeneralen og kom til at ligge i Kvarter hos en Bonde, der var Nabo til Præstegaarden. Den 30. September var Mønstringen til Ende, og hvert Regiment begav sig til sin Garnison. Mønstringen gik meget godt og var let for os, og alting gik med Fornøjelse.

Vi rejste til Aarhus. En Premierløjtnant Kammerjunker P. J. Fr. von Bauditz vilde have mig til Tjener; men jeg trak en Frilod og blev permitteret den 3. Oktober med samtlige det gamle tjenestgørende Mandskab.

Af nogle, som var henne at se Manøvren, havde jeg faaet Underretning om; at min Moder var død. Hun blev begravet en otte Dagstid, førend jeg kom hjem. Jeg havde altsaa ikke den Lykke eller kunde faa den Frihed at komme hjem og besøge hende paa hendes Dødsleje eller tale med hende i hendes sidste Tid. Hun var syg det meste af Sommeren og døde saa hen i September.

Da jeg nu var kkommen hjem, blev jeg hjemme til 1. November. Saa kom jeg til at tjene hos Claus Nielsen paa Smederøj i Gjesten og skulde have 14 Rdl. Courant i Løn for et Aar. Men den 18. April kom der Skrivelse fra Regimentet, at jeg ufortøvet skulde møde i Aarhus. Jeg forlod da min Tjeneste og kom til Aarhus den 22. April 1845. Jeg var saa i Tjenesten igen til den 12. Juli, da vi blev hjemmitteret.

Jeg rejste straks i min Tjeneste hos Claus Nielsen og blev fæstet næste Aar igen omtrent for samme Løn.

Da jeg rejste til Aarhus, kom jeg gennem Vejle. Der havde jeg været før. Dernæst gennem Horsens. Det er en stor og dejlig Købstad. Gaderne er brede, især Søndergade. Den er saa bred, saa da vi rejste til Manøvren ved Hedensted, kunde vi marchere op ad Gaden delingsvis og svinge ind paa Regimentlinie. Vi laa der i Kvarter — hele Regimentet — én Nat baade til og fra Manøvren. Og det var meget gode Kvarterer. Da vi forlod Byen, raabte Regimentet Hurra for Indvaanerne til Tak for bevist Godhed. Dernæst rejste jeg gennem Skanderborg, en liden Købstad, ingen Mærkværdigheder, kun den gamle Slotskirke og Kong Frederik den Sjettes Mindestøtte.“

Her ender Kristen Madsens Optegnelser om denne Tid. De viser, at han fortæller omhyggeligt, hvad der sker, tidfæster det, gør ikke mange Betragtninger, men har Øjnene med sig og lægger Mærke til, hvad han ser. Det skinner ogsaa igennem, at han er en dygtig og trofast Soldat og en tiltalende Skikkelse. Ellers blev han ikke udtaget til Ordonnans hos Brigadegeneralen.

Treaars Krigen.

Da Krigen brød ud i 1848, blev Kristen Madsen straks indkaldt. Han har ført en Dagbog. Den meddeles her. Han fortæller, hvordan Marchen er gaaet, og hvor han selv har været. En Gang imellem fortæller han ogsaa, hvad der er foregaaet andre Steder. Det vil let kunne ses, hvad han fortæller efter andre, og hvad han selv har oplevet:

„Den 24. Marts 1848 fik alle hjempermitterede Tropper Ordre til at møde, hver ved sit Regiment, og alting blev sat paa Krigsfod. Den 26. mødte jeg i Aarhus og modtog alt Tøj. Den 29. stod hele Regimentet marchfærdig paa det store Torv, og straks marcherede vi til Horsens. — Hertugen af Augustenborg havde forledt Tyskerne til at gøre Oprør. Han samlede de holstenske Krigsfolk og mange frivillige til at slaa mod deres egen Konge. — Den 30. rejste vi til Vejle. Den 31. til Seest ved Kolding. 1. April stille. Den 2. marcherede vi gennem Haderslev til Udstrup, den 3. vesten om Aabenraa til Lavtrup, den 4. Rastdag. Den 5. hen imod Aften marcherede vi vestpaa til Havsted, den 6. til Egebæk, den 7. bestemt til Hvile; men Kl. 11 blæstes til Udrykning, Fjenden havde nærmet sig vore Vedetter. De trak sig dog tilbage, da vi kom i Marken. Den 8. marcherede vi ud for at opsøge Fjenden. Vi var to Dragonregimenter, to Batterier og en Del frivillige Fodfolk. Om Natten forblev vi i Medelby, som Fjenden havde forladt. Den 9. rykkede vi ud for at møde Fjenden. Før end vi naaede Bov, var hele Armeen samlet, og vi rykkede frem i Slagorden. Fjenden var paa hin Side af Bov. Saasnart vi kom til Bov, forkyndte Kanonerne Torden Søndagens Hellighed. Det kom til en skarp Træfning.

Det fjendtlige Kavaleri flygtede, men vore Kanoner nedlagde mange. Paa denne Dag, den 9. April, faldt der af Fjenden omtrent 150 døde og saarede, og 714 blev tagen tilfange, som straks sendtes til København¹. Vi forfulgte de øvrige Flygtninge forbi Flensborg.

Vi forblev Natten over i Flensborg. Kl. 2 om Natten kom vor Eskadron paa Feltvagt Syd for Byen. Næste Formiddag drog vi videre mod Syd for paany at møde Fjenden, men vi traf ham ikke. Vi kom til at ligge i Lille Jørl. Den 11. til Sylvested og den 12. gennem Slesvig til Bustrup. Fjenden var ingen af Stederne. De var med et flygtet til Rensborg. Fra 13. til 19. laa vi stille. Den 20. rykkede vi ud mod Rensborg for at møde Fjenden; men det blev ikke til noget. Den 21. og 22. atter stille. Men den 23. April, Paaskedag Kl. 8¹/₂, blev der blæst Alarm, Generalmarchen sloges i Gaderne, og vi maatte ud. Hertugen havde faaet Prøjerne til Hjælp, og de stode nu Kl. omtrent 9 tæt uden for Slesvig. De var omtrent fire Gange saa mange som vi. Der faldt mange paa begge Sider, dog flest af Fjenden, omtrent tre Gange saa mange. Af vore Officerer faldt der mange, for de var i fuld Pynt². Slaget varede til Aften, og vi maatte

¹ Det virkelige Tal er 36 døde og 121 saarede, ialt 157. Fangernes Antal var 1008. 3. Regiment, hvor Kristen Madsen stod, angreb det fjendtlige Kavalleri, men de flygtede straks. 3. Regiment søgte at indhenté dem og tage dem til Fange; men Fjendens Heste var for lette og hurtige.

² Fjenden havde et Tab af 400 døde og saarede, deraf 21 Officerer. Vi havde 609 døde og saarede, deraf 36 Officerer. Styrkeforholdet var som en Dansker mod to Tyskere. Den menige Soldat bedømmer alt dette efter Skøn og Samtale med Kammerater, saa det kan jo aldrig blive andet end et Udtryk for Opfattelsen mellem Soldaterne.

saa trække os tilbage 1 Mil norden for Slesvig, hvor vi om Natten lejrede os paa Marken. Den Dag blev jeg Ordonnans for den kommanderende General H. Chr. G. F. Hedemann.

Den 24., Dagen efter Slaget, marcherede vi til Flensborg, hvor vi blev indkvarteret. Straks blev Generalmarchen slaaet gennem Gaderne, og vi maatte ud, men Fjenden var ikke saa tæt ved. Aarsagen var, at Fjenden naaede de bagerste Tropper: 2. Jægerkorps og 1. Eskadron af 5. Dragonregiment, og han tog Eskadronen og en Del af Jægerne tilfange. Da dette rygtedes, retirerede enhver, somme fra alting.

Armeen forblev i Bov, og Generalen forblev i Krus Mølle. Om Morgenen den 25. April rejste vi derfra til Graasten, en lille Købstad med et Slot, og samme Dag til Sønderborg paa Als. Vi kom over Færgestedet om Natten Kl. 2 og blev indkvarteret i Byen. Der var det gamle Sønderborg Slot, der tjente til Magasin og til Indkvartering for Infanteri. I Slesvig var der det smukke Gottorp Slot.

Den 18. April havde vore Tropper en Batalje ved Ekernførde, hvor de vandt og tog en Del til Fange. Samme Dag Slaget stod ved Slesvig, var der en Batallion og nogle Kanoner, der fægtede ved Mysunde, saa Fjenden ikke kunde komme over Slien.

I Sønderborg laa vi stille fra den 26. til den 30. April. Det meste af Kavaleriet drog ad Jylland, ogsaa nogle andre Tropper, som, da de kom til Randers, blev sat over til Fyn. Den 1. Maj var vi ude omkring paa Als for at blive kendt med Byerne for lettere at finde omkring om Natten paa Ordonnansture. Vi var i Augustenborg og paa Augustenborg Slot, der var gjort til Lasaret for syge og saarede Militær. Fra 2.

til 5. Maj i Sønderborg. Den 6. var vore Folk ovre i Sundeved og afbrændte en 5—6 Gaarde og anlagde Forskandsninger mod Fjenden, som allerede for nogle Dage siden havde ladet sig se ved Dybbøl Mølle; men da de blev modtaget med Kanonkugler, vendte de om og blev liggende bag Bakken. Den 7. Maj mod Fjenden i Sundeved. Skudt tre fjendtlige. Den 8. ogsaa derover. Da mistede Fjenden 200 Mand, og vi kun en let saaret. De fleste faldt for vore gode Kanoner, og en Gaard brændte. Den 9. ogsaa mod Fjenden, der mistede nogle Mænd. Den 10. ogsaa. De havde 20 døde, vi en død og to saarede. Hver Dag anlagdes Forskandsninger. Den 12. om Morgenen vilde Fjenden anlægge Broer og gaa over, men modtoges af en saa levende Kanonade, at de maatte lade sligt fare. De mistede 14 Læs døde. Den 13., 14. og 15. var der ogsaa Kamp. Vi havde to saarede. En stor Gaard blev brændt. Den 16. ogsaa stærk Kamp. 50 af Fjenden faldt, og seks af vore saaredes. Aarsagen til, at der faldt saa mange Fjender, var, at vore Kanoner kunde skyde over vore egne Folk og nappe Fjenden.

Den 16. Maj om Morgenen rejste vi Ordonnanser fra Sønderborg til Høruphav og blev indskibet til Fyn. Vi sejlede forbi Ærø, kastede Anker ved Lyø og kom til Faaborg den 17. om Morgenen og rejste igen Kl. 5 til Sdr. Broby. Den 18. marcherede vi til Odense, hvor vi blev indkvarterede. Den 19. og 20. stille. Odense er en smuk Stad med et Slot og den smukke Sct. Knuds Kirke og to andre Kirker. Jeg var i Odense til den 26. Maj. Da kom der ny Ordonnanser til Hovedkvarteret, og jeg rejste til Eskadronen, som laa i Brylle. Den 29. fra Brylle over Vissenbjærg til Nørre Aaby.

Den 8. Maj var Fjenden allerede kommen til Snoghøj. De fyrede over til Middelfart og paa to Kanonbaade og et Krigsdampskib, som laa i Beltet. Fjenden mistede 60 Mand, en eneste Kanonkugle slog en Snes Mand ihjel; vi en 5—6 Stykker. Dagen efter fyrede de fra Fredericia og skød Strib Færgegaard i Brand.

Den 30. Maj rejste vi fra Nørre Aaby til Middelfart og derfra over til Snoghøj og videre til Studsdal i Tavlov Sogn, hvor vi indkvarteredes. Fjenden havde forladt Jylland, og vi drog frem uden Hinder. Den 31. Maj gennem Kolding til Sést, hvor vi blev om Natten. Den 1. Juni forbi Christiansfelt til Frørup. Den 2. gennem Haderslev til Vedbøl. Den 3. stille. Den 4. marcherede vi til Aabenraa for at se Fjendens Stilling. Om Aftenen tilbage til Hopdrup. Den 5. i Aabenraa og om Aftenen tilbage til Hammelev. Den 6. stille. Den 7. rejste vi gennem Christiansfelt og Ejstrup til Stubdrup. Den 8. stille.

Den 28. Maj havde vore Tropper en Batallie paa Sundeved, der varede en 5—6 Timer. De forjog Fjenden til Graasten, og han mistede 700 Mand. Vore havde 30 døde og 120 saarede. Igen den 5. Juni, og da blev de ved til Aften, og det gik blodig til. General Wrangel var kommen til General Halkett med sine Folk, og nu skulde Als tages med Magt, men vore Folk kæmpede med megen Tapperhed mod den overlegne Fjende og vandt en herlig Sejr. Tyskerne maatte retirere, og de kom ikke mere for at tage Als. Der faldt den Dag 900 Fjender og 200 Danskere.

Den 9. Juni laa vi stille i Stubdrup. Den 10. marcherede vi gennem Kolding, Ødis, Bramdrup, Toggerup, Refsgaard til Styding, hvor vi kom paa Vagt. Bestemmelsen var, at vi næste Dag skulde afskære Fjenden;

men Marchen var Infanteriet for haard, vi kom for sil- dig. Den 11. til Nustrup. Det var Pinsedag. Da havde vi en lille Batallie ved Haderslev. 4. og 6. Dragon- regiment med slesvigholstenske Dragoner. Den 12. Rastdag. Den 13. paa Vagt i Bæk. Den 14. tilbage til Nustrup. Samme Dag kom Melding, at Fjenden var nær, og vi rykkede frem mod Kolsnap og bivua- kerede om Natten uden for Byen. Den 15. rejste vi gennem Arnum til Tiset. Den 16. gennem Gram til Vester Lindet. En dejlig Egn med Gramgaard og et Slot. Den 17. til Lert. Den 18. til Sommersted og videre til Kærstrup paa Feltvagt. Den 19. til Frørup, hvor vi indkvarteredes. Den 20. til Stobbum mod Fri- skarerne, men traf dem ikke. Samme Dag marcherede vi gennem Christiansfelt til Vejstruprød ved Skamlings- banken, hvor vi indkvarteredes. Den 21. stille. Den 22. til Ødis. Den 23. paa Feltvagt ved Vojens. Den 24. tilbage til Ødis. Den 25. og 26. stille. Den 27. igen paa Feltvagt ved Jægerup. Den 28. tilbage til Ødis. Den 29. til Vamdrup. Jeg var med en Patrouille til Skodborg og Jels og kom tilbage til Eskadronen den 30. Samme Dag paa Feltvagt ved Skanderup Kirke. Hele Armeen trak sig tilbage, og en lille Ba- tallie mellem Forposterne forefaldt ved Haderslev den 29.

Den 30. Juni til Lejrskov paa Feltvagt. Den 1. Juli til Jordrup, hvor vi blev indkvarteret. Den 2. stille. Den 3. drog vi ud gennem Skanderup og Hjarup og afsøgte Egnen. De fjendtlige Poster stod paa Græn- sen ved Hjarup. Vi drog tilbage til Lejrskov, hvor vi kom paa Feltvagt. Den 4. marcherede vi til Jordrup. Den 5. og 6. stille. Den 7. igen paa Feltvagt. Da var jeg igen paa Feltvagt. Da var jeg Kosakpost ved Smederøj. Den 8. tilbage til Bundgaard i Jordrup.

Den 9. og 10. stille. Den 11. paa Feltvagt. Samme Post ved Smederøj. Den 12. tilbage, men til Kirsebøl. Den 13. og 14. stille. Den 15. igen paa Feltvagt ved Lejrskov og igen samme Post ved Smederøj. Den 16. tilbage til Kirsebøl. Samme Dag sluttedes der Vaabenstilstand i ti Dage.

Den 17. Juli marcherede vi til Jellinge, hvor vi blev indkvarteret. Fra 18. til 21. stille. Da var jeg oppe i Kirken at se Gorms og Thyras Høje og deres Gravstene. Den 22. samledes hele Armeen paa Store Grunnet Mark ved Vejle og passerede Revy for General Hedemann. Han takkede Tropperne. Samme Dag tilbage til Jellinge. Fra 23.—26. stille. Den 27. var vi paa Piketvagt i Egtved. Den 28. paa Feltvagt i Øster Gjesten. Samme Dag patrouillerede jeg gennem Vejen Mølle til Skodborghus. Den 29. gennem Jellinge til Hygum. Den 30. stille. Den 31. mødte en Del Tropper ved Jellinge for General G. C. v. Krogh, der var udnævnt i Hedemanns Sted. Samme Dag tilbage til Hygum.

Den 1. August stille. Den 2. paa Feltvagt ved Randbøl Kirke. Den 3. tilbage til Hygum. Den 4. stille. Den 5. paa Reservevagt i Jordrup; men jeg kom paa en Forbindelsespost ved Skovhus. Den 6. paa Feltvagt i Anst. Den 7. til Vêrst, hvor vi blev indkvarterede. Fra den 8. til 10. stille. Den 11. paa Feltvagt i Anst. Den 12. til Øster Gjesten og derfra til Rugsted, hvor vi blev indkvarteret. Den 16. var vi til Gudstjeneste paa Jellinge Mark, hvor Pastor Fr. Helveg, der var Feltpræst, holdt en smuk Tale. Den 17. stille. Den 18. paa Feltvagt i Egtved. Den 19. paa Feltvagt i Lejrskov. Den Nat var jeg i Vamdrup og Hjarup paa Patrouille. Den 20. tilbage til Jellinge.

Fra 21. til 26. stille. Den 27. paa Piketvagt i Egtved. Den 28. paa Feltvagt i Gjesten. Den 29. til Hygum. Fra 30. August til 4. September stille. Den 5. paa Piketvagt i Egtved. Den 6. i Egtved. Den 7. til Jordrup paa Feltvagt ved Røj Skovhus. Da kom der Ordre, at Feltvagten skulde indtrækkes og ingen Vagter mere gøres. En Vaabenstilstand var indgaaet med Fjenden til den 1. April.

Den 8. August marcherede vi igennem Jellinge og Hygum til Ildved. Fra den 9. til 14. stille. Den 15. og 16. til Brigadeekcersits paa Faarupgaards Mark. Den 17. stille. Den 18. mødte hele Armeen paa Lerbæk Mark ved Vejle, hvor Kongen kom, og alle Tropper passerede Revu for ham. Derefter uddelte han Belønning til de tapreste Krigere. Den 19. tilbage til Ildved. Den 20. til Lille Dalby i Hedensted. Der blev vi liggende til 2. Oktober. Saa rejste vi til Aarhus og blev derfra hjemmitteret.

1849 var jeg syg og laa paa Lazarettet i Odense hele Sommeren. Jeg red Remonteheste til. Saa indtraadte Vaabenhvilen, og vi blev permitteret.“

Her ender hans Dagbog. Der er ikke megen unødvendig Snak i den. Kort og knapt og lidt tørt fortæller han, saadan som en Jyde fortæller. Han var rigtig med ved Bov, men fortæller intet om, hvad han følte, og hvilket Indtryk det gjorde paa ham. Kun hvormange der faldt, og hvormange der blev taget tilfange. Kommer han til en køn Egn eller ser noget sjældent, maa han dog meddele det. Gram Slot, Højene i Jellinge og Runestenene har gjort Indtryk paa ham. Han fortæller kun, han har set dem. Naar han opgiver, hvormange der er faldne af vore, passer det tilnærmelsesvis. Derimod er Tallene meget overdrevne,

naar det gælder Fjendens Tab. De har vel faaet Indtryk af, at deres Ild virkede saa stærkt. Kanske ogsaa Officererne har slaaet med den store Hammer, naar de talte om Fjendens Tab. De har dermed villet give Soldaterne mere Mod.

Jeg har sytten Breve fra Kristen Madsen liggende foran mig. De fleste er fra Krigens Tid. Efter Slaget ved Bov skriver han hjem, fortæller, at han er rask, men ikke synderlig mere om Slaget, end hvad der staar i Dagbogen. Efter Slaget ved Slesvig skriver han:

„Da Lejligheden tilbyder sig, vil jeg skrive Eder til for at lade Eder vide, at Gud endnu har bevaret mig frisk og sund. Den 23. April, Paaskedag, havde vi en stor Bataille ved Slesvig uafbrudt hele syv Timer i Træk. Kuglerne susede og brølte hele Tiden, tit tæt forbi mit Hoved. Efter Slaget retirerede vi til Flensborg og derfra til Als. Jeg var Ordonnans for General Hedemann, den højstkommanderende for hele Armeen. Mine Skjorter blev i Slesvig og er nu i Fjendens Vold.“

Den 14. August skriver han fra Jellinge. Det er nok en Fornøjelse at komme hjem til de kendte Egne. Men dette stadig at flytte, snart at gaa frem, snart tilbage, saa paa Vagt, saa ligge stille, bliver lidt kedeligt: „Vi begynder snart at længes efter en Ende, enten frem i Slag eller ogsaa Fred“. „Men“ — tilføjer han — „vi har haft gode Kvarterer her i Egnen, og de fleste Folk har været særdeles flinke imod os.“

Fra 1849 er der kun ét Brev, som gengives omtrent i sin Helhed:

„Odense den 29. Juli 1849.

Kære Svoger og Søster!

Da jeg nu har faaet den Underretning, at Breve kan gaa til Kolding, vil jeg sende Eder nogle Linier.

Der er jo allerede forløben lang Tid, siden jeg spurgte fra Eder, og I fra mig. Og i Aar har mangan en Ungkarl maattet bløde for Fædrelandet. Jeg har slet ikke spurgt fra nogen Venner eller bekendte i Armeen siden Slaget ved Fredericia.

Jeg har saa at sige ikke i Aar fornummet noget til Krigens Rædsel og Besværligheder. Vi har ligget her i Odense siden 12. Maj og har haft daglig Øvelse især i Ridning. Vi rider baade Formiddag og Eftermiddag unge Remonteheste, som vi lærer. Og naar vi har faaet dem tilreden, er de bleven sendt til Armeen.

Jeg kan Gud være lovet tilmelde Eder, at jeg er frisk og sund og lever godt. Gud give, jeg maa spørge det samme om Eder alle igen. I har vist ikke haft det for godt i denne Egn, hvor Fjenden har ligget saalænge og udpresset store Rekvisitioner.

En Vaabenstilstand paa seks Maaneder er igen bragt i Stand, og deraf skulde Freden dannes. Maatte dog den for vort Fædreland farefulde Tid snart være til Ende, at vi igen kunde nyde Fredens glade Dage; men bange Anelser fylder mig. Det gaar maaske i Aar som ifjor: Naar Stilstanden er udløben, saa har vi Krigen. Men lad os nu haabe det bedste og trøste os med, at den gode Gud nok igen vil skænke os Fred, naar vi ydmyger os og søger ham.

Jeg kan ikke sige Eder, hvorlænge vi bliver liggende her i Odense. Vi troer, vi kommer med det første til Aarhus. Jeg haaber at blive hjemmitteret; men naar, ved jeg ikke. Om en tre Ugerstid, tænker jeg. Hvis der skulde være passeret noget nyt i Omegnen, glem saa ikke at fortælle det, naar I skriver.

Saa har jeg intet videre at melde Eder. I være

alle paa det kærligste hilset fra mig. Hils Familie, bekendte og Venner.

Eders Broder

Christen Madsen Egholdt.“

Der foreligger en Del Breve fra 1850. Indledning og Slutning udelader jeg, men ellers giver jeg fyldige Uddrag af dem.

„Flensborg den 28 August 1850.

Kære Svoger og Søster!

Her i Flensborg er vort stadige Kvarter. Vi er nu ellers bleven Gensdarmer. Vor Forretning er at drage omkring paa Landet og Herregaarde at indkræve Skatter. Den Mand, som ikke betaler, hos ham bliver vi indkvarteret, indtil han betaler. De første tre Dage skal vi betale for vor Kost. Men vil de saa ikke betale, skal de give os fri Kost og 4 Skilling den første Dag, og 8 den anden, og saaledes stiger det hver Dag, til de betaler. Hvad der gaar over de 4 Skilling, gaar til Øvrigheden, de 4 beholder vi selv. Men endnu har ingen villet unde os noget, de har alle betalt.

Vi har nu været omkring paa Landet siden forrige Mandag den 19. I den Tid har vi været paa fire gamle adelige Godser, som alle har betalt. Paa det første var vi i tre Dage. Baade Fader og Søn stod i slesvigholstensk Tjeneste. Den anden var en stor Greveborg. Han var i Landsforsamling i Kiel. Det tredje var Herren hjemme, og han betalte straks. Den fjerde Gaard tilhørte Prinsen eller Hertugen af Lyksborg. Der blev ikke betalt, men stillet Kaution. Hertugen opholder sig i Altona, men en Inspektør styrede Godset. Vi var ude i to Kommando'er, og det andet var paa ligesaa mange Gaarde. Igaar kom vi her til.

Med det første skal vi ud igen. Det var hos Angelboerne, vi var. Nu skal vi ud enten til Friserne eller til Svansen paa den anden Side Slien. Her til Flensborg kommer vi efter hver Tur.

Jeg skal hilse Eder fra Morbroder Christians Maren, som er gift her i Flensborg. Jeg har været oppe at besøge hende. Hun har det godt og lever godt. De har to Børn.

Christen Madsen Egholdt.“

„Flensborg den 15. September 1850.

Kære Svoger og Søster!

Vi har nu anden Gang været ude paa Landet paa Ekskution, og det var inde i Svansen. Vi var der en ti—tolv Dage. Vi marcherede over Slien paa en Bro ved Kappel, der er bygget paa Baade. I Svansen er der ingen Landsbyer, men den ene Herregaard ved Siden af den anden. Vi var paa Olpenæs, Schønhagen, Ludvigsborg, Sakstorf, Binebæk, Krisby, Maaslev og flere, alle store Gaarde og Adelsmænd. De kom og betalte straks, saa var vi fri for at komme paa deres Gods. Paa Ludvigsborg var vi i togenhalv Dag. Den ligger ikke langt fra Ekernførde. Den ene af Dagene — den 8. — havde vore Tropper en lille Forpostfægtning syd for Ekernførde, hvilket vi magelig kunde se. Den 11. havde de et haardere Sammenstød. Vore skal have haft et Tab af 70 Mand døde og saarede; men saa tog de ogsaa 150 Mand af Insurgenterne tilfange. De kom her til Flensborg iforgaars Aften og gik med det samme med Dampskib til København.

I Angel og Svansen var kun kommet saare lidt Korn i Hus før den store Regntid, og desaa er

meget bleven fordærvet. Nu er Vejret godt, og Kornet er nu kommet tørt om end lidt fordærvet ind.

Christen Madsen Egholdt.“

Nu kommer der et Par Breve, hvori han fortæller om en god Kammerat, Sønnen fra Smederøj, der ligger paa Lazarettet i Flensborg. Han har Tyfus og dør. Kristen Madsen ved ikke noget af det, før han skal begraves. Han lader rejse et Kors paa hans Grav med Navn, Bataillon, Kompagni og Nr. Derefter skriver han:

„Jeg er frisk og sund og har det godt. Jeg kan ikke takke Gud nok for, saaledes som jeg baade i Aar og ifjor har det. Jeg kender jo saa at sige ikke noget til Krigen. I denne Tid, hvor Vejret er saa daarligt og koldt, er det rigtignok strængt for Armeen, som for det meste er ude og sjælden tør. De skal staa paa Post Nat og Dag. Jeg sover i Seng hver Nat, og er det om Dagen Uvejr, saa kan jeg sidde inde i et godt Kammer. Og er vi paa Ekskution og bliver vaade, saa kan vi igen faa alt tørret, naar vi kommer i Kvarter.

Fra Krigsskuepladsen ved jeg intet nyt at melde Eder. Der er megen Tale om Fred; men jeg synes, at alt hvad her foregaar, tegner ikke til det. Fire store 84 pundige Kanoner kørte herfra og sydpaa iforgaars. Nogle Dage før 1 Batteri Espingoler. Desuden hver Dag en Mængde Soldater. I disse Dage ventes 2000 Rekrutter fra Skolerne.“ Det er skrevet 10. November.

„Flensborg den 28. November 1850.

Kære Svoger og Søster!

Jeg maa nu melde Eder, at jeg har forandret min Stilling og er bleven udtagen til Over-Konstabel ved

Provianttrainets første Kolonne her i Flensborg. Vi har det næppe saa godt som ved Depot Eskadronen. Vi kommer hver fjerde Dag til at føre Transport til de forskellige Magasiner ved Armeen. Iforgaars var jeg med en Transport til Reservekavaleriets Magasin tæt ved Slesvig. Jeg havde en 28 Vogne med Havre og Kød og Ærter og Gryn. Og jeg maa være ansvarlig for, hvorledes de kører, og at alting kan staa Maal, naar det afleveres paa Magasinet, og det er meget vanskelig. Jeg faar nu 4 Rigsbankskilling mere i daglig Lønning; men det kan man jo let sætte til paa Landevejen. Denne Tur — fire Mil frem og fire Mil hjem — gør vi uden at hvile, undtagen den Tid Hestene fortærer deres Foder, og det sker i Værtshusene. Og man maa jo ogsaa selv have noget at spise og drikke, ellers holder man det ikke ud. Det værste er, at Dagene er saa korte, og Nætterne er saa mørke, saa det er ikke let at holde Vognene samlede og passe paa dem. De fleste er Bøndervogne, og mange af dem er nogle Skælmer.

Om Krigen kan jeg ikke fortælle noget. Der er megen Tale om, at Østerrigerne vil herved og afvæbne Insurgenterne. Jeg troer nok, de er paa Vejen herved; men det bliver vel ikke saa let at faa det jævnet endnu. Jeg troer næppe, vi kommer hjem i Vinter. Alle Tømmerfolk fra Flensborg og Skibstømmerne er i sidste Uge ordret til Slesvig. Og nu er de ved at bygge store Stalde og Huse. Husene skal være tætte, og der skal være Kakkellovn i dem. Ogsaa Tømmerfolkene i Slesvig By arbejder paa dem.

Christen Madsen Egholdt.“

I et Brev af 9. Januar 1851 skriver han om en god Kammerat fra Hjemegnen, der ligger paa Lazarettet,

har været Døden nær, men er nu i god Bedring. Videre: „Julen og alle disse Højtidsdage er gaaet raske og veltilfredse bort fra mig. Min Vært og Kone var flinke Folk og meget muntre, saa det ikke manglede paa Underholdning. Nu er vi indtraadt i et nyt Aar. Gud give, at det inden Aarets Udgang maa faa en fredelig Ende med Krigen. Der tales her meget om Fred. Østerrigerne er nu i Lauenborg, hvor de skal staa, til Statholderskabet har afgivet Erklæring, om de vil nedlægge Vaabnene, ellers rykker Østerrigerne ind i Holsten og tvinger dem. Jeg troer Udsigterne til Fred er gode.“

Den 30. Januar skrev han: „Jeg vil i Dag tage til Pennen og fortælle Eder, at Freden nu er sluttet, og vore tapre Tropper drage hjem. Jeg har været syg nogle Dage og er nu paa Latinskolens Lazaret; men jeg er nu Gud ske Lov oppe og haaber at blive udskreven om et Par Dage. Jeg haaber nok at komme med mine Kammerater hjem og med Guds Hjælp være hjemme hos Eder inden fjorten Dage er omme.“

Det naaedes ikke. Vi har endnu et Brev:

„Flensborg den 16. Februar 1851.

Kære Svoger og Søster!

Jeg maa endnu engang tage til Pennen og melde Eder, at jeg nu, Gud være lovet, igen er frisk og sund og har det godt. Jeg husker ikke, om jeg har underrettet Eder om, at jeg blev syg og kom paa Lazarettet den 25. Januar; men jeg var der kun i ti Dage, saa var jeg rask igen.

Nu kan I tro, at det er kedeligt at være her. Alle vore Kammerater er permitteret. For en otte Dagstid siden marcherede Depot Eskadronen herfra til Aarhus

til Aflevering. Vi havde ventet at komme med, men det slog fejl. Hvornaar vi bliver løs her, ved vi ikke. Maaske det varer fjorten Dage eller længere, maaske kun en 6—8. Vi har indgivet en Ansøgning til Krigsministeriet. Og naar Svar og Afløsning kommer, er vi fri. Men vi maa jo først rejse til Aarhus med vore Heste og hele vor Pik og Pak og aflevere det dér, saa jeg kommer næppe hjem i denne Maaned.

Vi er nu otte Mand tilbage af vor Regiment, fire ved hver Kolonne. Vi fører endnu Transporter til Husum og Slesvig. Og det skal nok blive ved til 1. April; men jeg haaber nok, at der med det første kommer Afløsning.

Her har uafbrudt siden 25. Januar marcheret Tropper igennem Byen, hver Dag 2 Batailloner. De bliver her Natten over og næste Dag videre. Endnu i Dag bliver det ved. Rensborg og Frederiksort er besatte. Og i Rensborg kom Borgerne med Musik ud mod vore Soldater og modtog dem med Glæde. Mange Danebrogspaner vajede fra Husene.

Det er som sagt nok lidt kedeligt at ligge her; men naar vi tænker paa, at vi, naar vi først kommer hjem, ikke behøver at frygte for, at vi atter kommer til at bære Vaaben, saa er det ingen Sag.

Christen Madsen Egholdt.“

Det var hans sidste Brev. Dermed er hans Soldatertid forbi.

Skønt han ikke selv fortæller noget om det, skønner vi, han er en støt og sindig og dygtig Soldat. Vorherre har givet én dette Arbejde, og saa udfører man det saa trofast og godt, som man kan. Der er ingen Begejstring for det, men endnu mindre nogen Klage over det. Naar man er hjemme, passer man sit Arbejde,

og naar man er Soldat, ja saa er man det. Vorherre er med én overalt. Først da Freden er sluttet, og Maalet er naaet, føler han det som en Tyngde, men tager sig i det; det er dog ikke værd at regne alligevel.

Den modne Mand.

I Foraaret 1851 købte han en Gaard i Gammelby. Det var den sydligste, der ligger lige ud til den store Møse. Den hed oprindelig Podergaard, men da Kristen Madsen mistede sin Hustru, opkaldte han Gaarden efter hende, saa nu hedder den Hedevigsminde. Og den 4. Oktober 1851 hjemførte han Hedevig Klausen fra Smederøj i Gesten Sogn som sin Brud. Der havde han tjent, de havde kendt hinanden i flere Aar. Naar man forstaaer at læse lidt mellem Linierne i hans Breve, særlig i, hvad der er udeladt, saa kan man nok forstaa, at der var saadan noget i Gære, eller rettere, at de var enige om den Sag; men i den Tid var der jo ikke noget til, der hed Forlovelse.

Hedevig Klausen var Gaardmandsdatter. Hendes Fader hed Klaus Nielsen, hendes Moder Karen Lavridsdatter Geltzer. Hendes Farfar var en indvandret Friser. Deraf det ejendommelige Navn. Det var dygtige, alvorlige og velstillede Folk efter den Tids Forhold. De hørte til den Kreds, der lyttede til Peter Larsen Skræppenborgs Tale og var paavirket deraf. Hun blev ogsaa en god og dygtig Hustru og Moder og Husmoder. Da jeg spurgte en gammel Maud, der havde tjent hos dem som Dreng, om Kristen Madsen ikke var en god Mand at tjene hos, svarede han: „God Mand, jo det var han. Men hans Kone var næsten endnu bedre. Hun var god og forstandig, ja hvor hun var en god og en fornuftig Kone. Alle i Byen

syntes om hende og holdt af hende. Sikken Kost vi fik hos hende; det var mere end jævn hen. Kristen Madsen kunde sommetider synes, at det næsten var for godt; men saa kunde hun sige: „Hør Kristen! Hvis vi ikke kan faa Føden, saa maa vi hellere sælge Gaarden og tage ud at tjene.“ Og saa blev det, som hun vilde have det. Og Kristen Madsen var i Grunden godt tilfreds med det. Og han havde Grund til at være tilfreds med hende, saa god som hun var og saa dygtig.“

Ved hendes Jordefærd sagde Pastor H. Sveistrup: „Den ager godt Læs i Gaard, som en god Hustru faar. Det har Kristen Madsen maattet sande. Intet af, hvad han har ført her ind at sætte Bo med, kan lignedes ved den Skat, han i Hedevis agede ind her.“ N. J. Termansen drog en anden Side frem hos hende. Han sagde ved samme Lejlighed: „Med Sandhed kan vi sige, at det er ikke blot her i Huset, hendes trofaste Fjed hver Dag vil savnes, men videre omkring i Venners og bekendtes Hjem vil hun savnes i mangan alvorlig Stund. Thi i saadanne Timer, Glædens eller Sorgens, var vi al Tid sikre paa, at hun kom, tit med en hjælpende Haand, altid med den hjertelige Deltagelse, der er saa velgørende.“

Nu skulde de to til at være Gaardfolk i Gammelby. Det var ikke helt let. Gaarden var gammel og simpel, Bygningerne næsten ikke til at bo i, og Jorden var ude af Drift. Men de havde Mod, og de tog fat: Sindigt, jævnt og støt, saa det altid gik fremad. De brændte selv Sten, kørte til Kolding med Korn og tog Tømmer paa hjem. I 1855 rejste de et nyt og stateligt Stuehus. Det staar endnu og tager sig prægtigt ud i Landskabet. Med sit Straatag tager det sig langt

lunere og hyggeligere ud end mange af de paladslignende Stuehuse med Tegtag, Karnapper og Stads. Og ser vi paa Murstenene, skønner vi, at selv om de alt har holdt ud i 65 Aar, de skal nok holde ud med dem i de ny Bygninger. Og træder vi ind i Stuerne, saa er de saa høje, saa lyse og saa hyggelige, saa man kunde ikke ønske sig bedre Stuer. Udhusene blev ogsaa snart ombyggede.

Og Marken fik sin Omgang. Den blev rensed og kom i god Skik. Den blev mærglet og efterhaanden drainet. En Del, der var halvt Hede og halvt Mose, blev opdyrket og tildannet til Kornmarker. Og saadan gik det: Den Gaard, som kun var lidet værd og ikke regnet for noget i 1851, det er nu en udmærket Gaard. Man gør Sammenligning og ser, hvad Flid og Arbejde og Dygtighed og Guds Velsignelse kan gøre.

Kristen Madsen blev ogsaa snart taget i Brug i offentlige Hverv. 1862 kom han ind i Sogneforstanderskabet og var der til 1867. Siden fik vi en ny kommunal Ordning, og vi fik Sogneraad. 1874 blev han valgt ind i Sogneraadet og blev dets Formand indtil 1880. Vejen og Læborg dannede én Kommune. Vejen var Hovedsognet, og naar han, der var fra Annekset, blev valgt til Formand, saa viser det hans Anseelse.

1867 var han med at oprette Vejen Sparekasse og var Formand for den til 1881. Siden var han Revisor til 1886. Den begyndte smaat, gik jævnt fremad og blev ledet efter en sund og god Plan. Siden gik Ledelsen over til de store Gaardmænd i Vejen. De laante lidt rigeligt ud til enkelte store Laantagere, og da Tiderne saa gik ned, braste det sammen for dem. Det var en stor Sorg for Kristen Madsen. Sparekassen kom dog over det. Nye Mænd traadte til, og den

rejste sig paa ny. Ingen glædede sig maaske mere derover end han. Han fulgte den fremdeles med stor Interesse.

1873 blev han Sognefoged og Lægdsmand, og disse Hverv varetog han til 1906. Det er ikke altid hverken let eller behageligt at være Sognefoged. Der kan forekomme meget, som der skal tages paa med faste Hænder; men ogsaa tillige med Lempe og Takt. Kristen Madsen forstod at optræde, saa hans Overordnede var særdeles godt fornøjet med ham, og Sogneboerne var det ikke mindre. 1898 blev han Danebrogsmand. Det var det offentliges Tak til ham. Samme Aar gjorde Sogneboerne et Gilde for ham og gav ham et smukt Ur. Det var Sognets Tak.

Steffen Iversen paa Dortheasminde ejede Læborg Kirke. I 1874 kunde den købes, men der skulde handles hurtigt. Saa traadte Kristen Madsen, N. J. Termansen og Chr. Lukassen, en anden af de Gammelbymænd, sammen og købte den for egen Regning og Risiko. Den kostede 5600 Kr. og et Aars Tiende, ialt 6427,50 Kr. Det var deres Mening, at Sognet selv skulde eje sin Kirke. Det fandt Sognemændene ogsaa, Sognet overtog Kirken til Indkøbspris og valgte Kristen Madsen ind i Kirkestyrelsen. Snart blev han ogsaa Kirkeværge. Det var maaske det Arbejde, han havde allerkærest, og det var det Arbejde, han sidst gav Afkald paa. Først 1907, da han var 85 Aar, trak han sig tilbage fra disse Hverv.

Der kunde nævnes endnu mere; men lad nu det være nok. Jeg skal dog tilføje, at han saa at sige var hele Sognets Raadgiver. Naar nogen var raadvild med et eller andet, kom han til Kristen Madsen. Han var altid villig til at hjælpe, ofte med at skrive Docu-

menter eller andet skriftligt. Men det var kun, naar der var Tale om rede og rigtige Handeler. Var der Underfundigheder med i Spillet, saa vidste Folk, saa kunde det ikke hjælpe at komme til ham.

Livet i Hjemmet gik sin stille Gang. En Gang imellem kom der en lille Verdensborger til Huse. Den 6. Maj 1853 fødtes Klaus Madsen. Den 4. April 1859 Mette Karoline Madsen. Hun døde den 17. April næste Aar. Den 31. Januar 1861 Karen Madsen. Det er hende, der er gift med Anders Andersen, der har Fødegaarden. Da Anders Andersen blev Medlem af Bestyrelsen for Vejen Sparekasse og siden Sognefoged i Lærborg, var det en stor Glæde for Kristen Madsen. Det var to Hverv, han havde faaet kær, og derfor vilde han gerne have, de blev i Slægten. Den 10. Juni 1864 fødtes Mads Nielsen Madsen. Begge Sønner boer i Vejen.

Det var om hans Arbejde og Færd i Gaard og Mark, i Hjem og i Sognet. Men et Menneskeliv er nu engang noget mere. Man lever jo ikke alene af Brød, man skal ogsaa have Føde for sin Sjæl. Hvordan gik det med den Slags?

En af hans nærmeste Naboer var *Niels Jokum Termansen*. Og de var ikke alene Naboer, men de var gode Venner, gode Kammerater og havde meget med hinanden at gøre. Der var ingen i Gammelby, som Termansen bedre kunde tale med og slutte sig til end Kristen Madsen og hans Hedevig. Og dermed er jo allerede sagt en hel Del. De havde en Friskole sammen. Naar der kom fremmede til Termansens, f. Eks. Højskolelærerne fra Askov eller lignende, saa kom der ofte Bud efter Kristen Madsen og hans Hustru. Og det var altid Højtidsstunder for dem. Selv kunde

de nok deltage i Samtalerne; men helst vilde de være uden ved det og blot høre, hvad de andre talte om.

Der foreligger følgende Brev fra Termansen:

„København den 9. December 1858.

Kære Ven!

Jeg modtog dit Brev med megen Glæde, og jeg vil ikke gerne lade det helt ubesvaret, endskønt der jo, næst Guds Hjælp, ikke er lang Tid tilbage inden vi ses. Til Jul skal vi være færdige, og det er, naar vi staar ved Rigsdagens Ende og overskuer vor Virksomhed, kun lidt vi har udrettet, endskønt vi har haft Bunker af Lovforslag at arbejde os træt i.

Vor Klub er hel gaaet ind af sig selv, som jeg ventede, nær havde jeg sagt, haabede. Man fandt sig ikke rigtig hjemme hos hinanden. „Dette her“, sagde Hr. C. F. S. Frølund forleden til Sofus Høgsbro, „kan nok være et behageligt Selskab, men en politisk Klub bliver det aldrig.“ „Jo, jeg synes dog“, var Svaret, „at vi stemmer med hinanden i Tinget.“ „Ja“, sagde Frølund, „men det er jo kun, hvor vi stemmer ens alligevel“. Se, der har Du Tankegangen i, hvad vor Klub skulde have været, og hvad den aldrig kunde blive.

Nej, det var nogle slemme Folk, der ved det sidste Valg kom ind i Tinget.

I Aftes har vi været henne at stifte et andet Selskab, hvor blot ligesindede samles i gemytlig Samliv for at styrke hverandre og det danske Sind og vort Mod i det hele. Tanken er opstaaet naturlig og ligefrem hos Medlemmer af Tinget, som følte sig særlig dragen til hinanden. Det er Sofus Høgsbro, N. N. H. Kraiberg, de to Bornholmere Løjtnant Lucianus Kofod

og Løjtnant Ph. R. Dam, og jeg. Vi blev enige om at indbyde S. P. Lybye, Cornelius Petersen, Jens Jensen, L. S. Schøler, M. C. C. Warming, L. D. Hass, N. P. Hansen, C. C. N. M. Brockdorff og af Landstinget, R. Rasmussen og Th. Bruhn.

Vi mødtes første Gang hos Løjtnant L. Kofod, der bød Selskabet Velkommen ved et livligt Foredrag af C. Plougs Fostbrødrene, og hvor flere Medlemmer holdt smaa Foredrag over Selskabets Formaal og vore Forventninger deraf, og hvor jeg saa tilsidst holdt et lille Foredrag over „Holger Danskes Mærke“, som jeg mente ogsaa maatte være Mærke for det Barn, om hvis Vugge vi var samlede. Efter endnu at have af-sungen nogle Fædrelandssange skiltes vi Kl. 10^{1/2} med det Løfte at samles næste Uge igen og nok en Gang, inden vi rejser hjem.

Ja, jeg ser rigtignok Boglisterne efter hver Dag og har været til en Bogavktion, men jeg kan ikke faa noget synderligt, der staar mig an. Det er nu lidt sent ud paa Natten og jeg maa slutte.

Hils din Kone og andre gode Venner. Selv være Du hilset fra din Ven

Niels Jokum Termansen.“

Man ser af dette Brev, hvor meget de har haft sammen, og hvor godt Kristen Madsen har været inde i Termansens Tankegang. Men Brevet er overordentlig interessant paa anden Maade. Det aabner os et Indblik i det private Rigsdagsliv, om jeg saa maa sige, et Liv, man ellers kender saa lidt til. Og skønt det er første Samling, Termansen var med til, saa viser det ham allerede som den Mand, han siden blev, og som vi kender saa godt.

„Holsted den 18. Januar 1892.

Kære Ven!

Da vi ikke ved bedre, end at det i Morgen er din Aarsdag, paa hvilken Du fylder de 70, vil jeg sende Dig et Par Linier for at ønske Dig til Lykke. „Halvfjerdsindstyve er Støvets Aar“, staar der i Salmen, og er dette Tal ikke just det, der afslutter Levnedsløbet, saa er det dog en alvorlig Milepæl paa Banen. Gid nu denne Dag maa træffe Dig ved Helbred og med Kræfter til at gaa de Dage i Møde, der kaldes og er Alderdommens Dage.

Selv har jeg ikke været rask i den senere Tid. Jeg har ikke været udenfor Huset i de sidste fjorten Dage. Marie var i lang Tid syg og er svag endnu. Sagtens er det Influenza'en, der jo kan have saa mange Skikkelser. Det er i det hele overalt en alvorlig Sygdoms og Dødeligheds Tid.

Modtag saa venlig Hilsen til Dig og Dine fra Marie og Børnene og fra Din hengivne Ven

N. J. Termansen.“

Det er et af Termansens sidste Breve. Han kom ikke over den Sygdom, han skriver om, og som man mærker i selve Brevet. Det viser, at Venskabet mellem de to holdt Livet igennem.

Efter Termansens Død blev Fru Termansen trolig ved at huske Kristen Madsens Fødselsdag og skrev til ham, og næsten hver Gang har hun et personligt Minde at opriske, som de to Familier har haft sammen. Da Kristen Madsen laa paa sit sidste Sygeleje, skrev hun: „Jeg vil sige Dig saa mange Tak, for hvad Du har været for min kære Mand og for mig og vore Børn. Vi vilde gerne beholde Dig lidt endnu. Du er den eneste af vore gamle gode Venner, der er i

Gammelby nu. Du og Din kære Hedevig var jo dem, vi holdt mest af. I var trofaste Venner. Guds Fred i Jesu Navn! Farvel, kære Kristen Madsen! Tak for alt godt!“

Ogsaa det er et smukt Vidnesbyrd om gammelt trofast Venskab og om, hvilket aandeligt Udbytte de har haft af at leve sammen.

Vi kan tage en anden Ting frem. Kristen Madsen vilde gerne læse. Han skaffede sig med Tiden en lille god Samling Bøger. Det var Bøger af Grundtvig, Fr. Barfods Fortællinger og den Slags. Afskrifter af flere af Grundtvigs Prædikener har man kunnet finde hos flere grundtvigske Præster og Lægfolk. Det er formodentlig efter Grundtvigs egne Opskrifter. Kristen Madsen havde flere af dem liggende. Ogsaa Stykker af K. F. Viborg, M. Melbye og flere har han skrevet af. Et skrevet Sanghæfte ligger efter ham. Der er i alt 63 Salmer, Sange og Digte. Nogle af dem er meget lange, saa man ser, det er et stort Arbejde, han har gjort. De er skrevne i hans yngre Dage; det sidste 1867. Gennemblader eller endnu bedre gennemlæser man dette Hæfte, fortæller det en Del om Kristen Madsen.

Der er 23 Forfattere repræsenteret i dette Hæfte. Grundtvig fyldigst; der er 21 af ham. J. S. Brandt har fire, B. S. Ingemann tre, O. Arvesen, Fr. Barfod og Gotfred Rode hver en. Nogle stammer fra de gude-lige Forsamlings Kreds, nogle af mindre kendte Forfattere, flere er vist slet ikke trykt uden i et Blad eller Tidsskrift, nogle vel endda slet ikke dér. Der er én af H. Agerbæk, om hvem det ellers siges, at han kun har skrevet én Salme: „Uforsagt, vær paa Vagt!“ Der er to af H. Carlsen. Mon det ikke skulde være ham

paa Gammelkøgegaard? De kunde jo let gaa fra ham gennem Termansen til Kristen Madsen.

Ser vi paa Indholdet, saa er der en Del Salmer, der har tiltalt hans religiøse Følelser, der er historiske Sange og folkelige Sange. Den første er Grundtvigs Digt til sin gamle Fader, da han havde Jubelfest. Den sidste er „Ved en Skyttefest i Fyn af en Bondekarl Mads Hansen i Hundstrup“, og det er den: „Vi har sagt det saa tidt“. Ser vi paa Salmerne, saa viser det sig, at de, der handlede om Frelsen ved Jesus og Livets Sejr over Døden har tiltalt ham mest. Og ser vi paa hele Samlingen, skønner vi, at han har Sans for Poesi og Øre for Sprogets Velklang. Og vi ser, hvor alsidig han var i sine Interesser.

Der var to Veje, Kristen Madsen stadig vandrede paa. Den ene gik til Læborg Kirke, den anden til Askov Højskole. Og da der senere blev bygget Forsamlingshuse og holdt Møder dér, var han ogsaa en sikker Tilhører, naar Foredragsholderen ellers var af dem, som han ventede sig noget af. Præsterne i Læborg og Vejen var i hans Tid alle betydelige Mænd. Deri første var Ph. Chr. Fuglede, en fintdannet Mand, men større som Æstetiker end som Præst. Derefter kom Viggo Hansen, senere H. Sveistrup, sidst J. Richter, den ene bedre end den anden. Kristen Madsen var glad ved dem alle og blev Venner med dem. Pastor J. Richter sagde ved hans Jordefærd:

„Tillidsfuldhed og Trofasthed er noget af det, vi vil mindes, naar vi tænker paa ham. Han følte en Trøst i Søndag efter Søndag at vandre ad Stien fra Gaarden i Gammelby og her op til Kirken. Han mødte ikke alene som Sognefoged, han mødte saa trolig,

fordi han følte Trang til at høre Guds Ord blive forkyndt. Det er underligt at tænke sig, at vi ikke mere skal se det gamle kendte Ansigt med den sorte Kalot her iblandt os.“

Lad mig slutte denne Skildring med at meddele noget af, hvad jeg sagde ved hans Jordefærd:

„Gamle Kristen Madsen har jeg nu kendt i over en Menneskealder. I Førstningen var han nok en ældre Mand, men kraftig og rask. Nu i de senere Aar havde Alderen mærket ham lidt; men tænker vi paa, hvor gammel han var, maa vi dog sige, at i Forhold til sin Alder var han frisk og livlig interesseret. Alderen havde ikke bøjet ham, den havde kun lagt sin Patina over ham. Det vil sige: Han stod som den kraftige Mand endnu, med aabent Øje for alt; men mild og overbærende. Det mere brusende, det ivrigt kæmpende var han ude over. Han havde vundet Fred og Harmoni i sin Sjæl. Det var det, der gjorde, han var saa tiltalende i sin Færd. Naar man mødte ham eller kom til at tale med ham, saa var det, som man var kommen i Berøring med noget, der var lyst og godt og ædelt, det var altid som en Oplivelse.

Jeg husker, hvordan jeg en Gang tilfældig traf ham paa den kgl. Malerisamling i København. Vi gik Samlingen igennem, saa' paa det ene Billede og paa det andet, og talte lidt om dem. Da mærkede jeg rigtig, hvilken sund Sans han havde, hvilken fin Karakter han var, og hvor ærlig han var i sin Færd. Hvad han forstod og havde Sans for, det glædede han sig ved, men var der noget, han ikke brød sig om eller ikke forstod, saa var han tavs over for det. Han vilde ikke give sig ud for at forstaa mere, end

han kunde svare til. Og saadan var han helt igennem: En fint dannet Mand efter sin Stilling, med sund Sans og et praktisk Blik, kærlig i sin Færd, mild i sin Dom, usvigelig i Ærlighed.

Og hvor glædede han sig ikke ved at følge med i, hvad der rørte sig her paa Egnen, og i sin kraftige Alder tog han altid et godt Tag i med.“

Jeg talte saa lidt om, hvad han havde været med i, og fortsatte: „Da Askov Højskole blev grundet, var han en af dem, der glædede sig stærkt derved. Vi har vist ikke paa Askov Højskole haft en flittigere Gæst ved vore Møder end Kristen Madsen. Vejen fra Gammelby og til Askov regnede han for intet. Og han var ogsaa en af vore gode Tilhørere. Naar man taler til Folk, saa kan man let komme til at spørge: Hvad kommer der ud af det? Blicher det ikke borte? Gaar det ikke som i Evangeliet, at Himlens Fugle tager noget, Hestene træder noget ned, og en Del bliver kvalt af Ukrudt. Kristen Madsen var man tryk ved. Man følte, her var god Muldjord, hvor Sæden kunde gro. Det har meget at sige for en Ordfører, naar han har en Del af den Slags Tilhørere.“

Tiden gik, og Alderen kom og gjorde sine Krav gældende. Den 10. Juli 1881 døde hans Hustru. Det var et haardt Slag for ham, men det knækkede ham ikke. Han følte sig ogsaa under dette som et Barn i Guds Varetægt. Det gav ham Mod og Kræfter. 1892 afstod han sin Gaard, men det var til Datter og Svingersøn. Og da han blev et Stykke op i Firserne, trak han sig tilbage fra det ene Hverv efter det andet. Men de gik næsten alle over til hans Svingersøn Anders Andersen. Det gjorde det saa lempeligt for ham.

Han følte knap Overgangen, og han glædede sig ved, at Arbejdet fortsattes af hans Slægt, og at det saa at sige blev ved Gaarden.

Men han fulgte fremdeles med i alt og bevarede sin klare Tanke og sit Mod til at handle til det sidste. Da der kom Planer frem om at gøre Dele af den store Mose til Korn- og Græsmarker, spekulerede Anders Andersen paa at behandle et Stykke af sin Mose paa denne Maade. Men han var noget betænkelig ved det. Det var en stor Bekostning. Kunde man nu ogsaa være sikker paa, at det betalte sig? Saa taler han med Kristen Madsen om det, og han svarer rask: „Ja, det synes jeg virkelig, Du skulde“. Anders Andersen blev helt forbavset over det hurtige og bestemte Svar. Det havde jo ogsaa været rimeligt, at den gamle havde haft sine Betæneligheder. Da Anders Andersen begyndte paa dette Arbejde, var der flere andre gamle, der rystede paa Hovedet og sagde: Bliver han saaledes ved, spiller han nok fra Gaarden. Men Kristen Madsen havde fulgt denne Sag med Interesse, var bleven klar over, at den var fornuftig, og havde Mod til at raade til at tage fat paa den, skønt han ogsaa vidste, at det var en stor Udgift, det drejede sig om. Det vidner om Aandskraft.

I de senere Aar svækkedes hans Syn saadan, at han ikke kunde se at læse. Saa læste hans Børnebørn for ham. Nogle af dem var saa smaa, at det kneb for dem, naar det var sjældne Ord eller fremmede. Saa kunde den gamle rette dem. Det var en stor Glæde for ham. Først fordi han fik noget læst — og han kunde følge det og huske det — men maaske endnu mere, fordi han derigennem kunde hjælpe Børnene til Rette og komme i nært Forhold til dem.

I Vinteren 1911 fik han Lungebetændelse og døde den 24. Februar. Den 2. Marts jordfæstedes han paa Læborg Kirkegaard. Deltagelsen var stor, Jordefærden højtidelig. Man mærkede rigtig den Dag, at han havde vundet Anseelse og vundet sig Venner.
